

УДК 378.013 + 371.3+780.7+782

Чен Люсін

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

СУТНІСТЬ ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТА-ВОКАЛІСТА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті актуалізована проблема творчих якостей майбутніх учителів, викладачів у контексті обраного фахового напрямку. Для цього уточнено сутність понять «якість» та творчі якості і споріднені до них поняття за змістом: творчі здібності, творча активність тощо. Предметом дослідження стають творчі якості викладача вокалу; обґрунтовано інтегрований характер таких якостей. Показано, що творчі якості майбутнього викладача вокалу зумовлені специфікою володіння вокальним голосом, який потребує власного настроювання. Специфічна вокально-виконавська рефлексія є засобом творчої самореалізації, що здійснюється через настроювання голосу: його тембральності, вокальних артикуляцій, стильової та образної відповідності. Творчі якості представлені інтегрованим комплексним утворенням, що охоплює три типи творчих фахових властивостей: педагогічні, художньо-виконавські, вокально-індивідуальні.

Ключові слова: *категорія «якість», творчі якості, творча діяльність, вокальна художньо-виконавська діяльність, майбутні вчителі музики, викладачі вокалу.*

Постановка проблеми. Мистецька освіта, передусім, покликана розвивати творчі здібності та якості особистості. Саме завдяки розвинутій уяві, умінням мислити нестандартно, оригінально, знаходити цікаві вирішення проблем сьогодення особистість у будь-якій галузі виробництва буде конкурентоздатною. Але для творчого розвитку вчителів музики, фахівців у галузі музичної освіти не достатньо лише оволодівати музичним виконавством, оскільки вони в майбутньому покликані формувати креативність та розвивати творчій потенціал в учнях. Це спонукає до визначення саме таких якостей, які з одного боку охоплюють творчо-виконавський ресурс особистості музиканта, а з іншого, творчі якості фахівця, що кваліфіковано застосовує мистецтво у вирішенні завдань розвитку іншої творчої особистості.

Якщо розглядати зазначену позицію в контексті музично-виконавської діяльності, то можна конкретизувати певні універсальні творчі риси особистості вчителя музики, або музиканта-виконавця: це образне мислення, артистизм, емоційність, здатність до заглиблення в духовний світ героя твору. Між тим, можуть бути визначені й унікальні творчі якості, зумовлені особливостями виконавської спеціалізації. Навіть, творче мислення хорового диригента може відрізнятися від творчого мислення диригента симфонічного оркестру. Це зумовлено педагогічним, розвиваючим потенціалом та художньо-виражальними особливостями музично-виконавських видів творчості.

У формуванні творчої особистості вчителя музики в класі постановки голосу, або викладача вокалу вже під час навчання в магістратурі, актуальним стає визначення як загально-творчих, так і специфічно-творчих якостей студента-співака.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми розвитку творчої особистості розглядаються з різних точок зору в різних галузях гуманітарного знання: філософії, соціології, психології, мистецтвознавства, педагогіки, музичної педагогіки. Філософія творчості представлена через категорію розвитку, а також через духовну сферу особистості (М. Горлач, В. Кремень, В. Петрушенко, В. Рибалка, С. Щерба). С. Ключова досліджувала проблему девіантності творчої особистості, зокрема, геніальність як особливий вид девіантності; соціологічно-культурологічного акценту набувають дослідження, що розглядають професійну діяльність як можливість особистості до творчої самореалізації та соціальної активності (Д. Богоявленська, Г. Волков, П. Кравчук, Н. Мартинович, Т. Резнік, В. Сластьонін, М. Шишкова, інші науковці). Особлива увага приділена дослідженням феномена творчості в психології, зокрема, питанням психології творчості присвячені праці Л. Виготського, Є. Ільїна, Я. Пономарьова, В. Овчиннікова, Е. Яковлевої. Не менш значущими є дослідження педагогічної творчості. Так, наприклад, С. Сисоєва порушує питання формування особистості, здатної до творчої самореалізації [10]. При цьому вчена вказує на якості, що забезпечують творчу самореалізацію, але визначає їх за логікою підсистем: підсистема спрямованості, підсистема характерологічних особливостей особистості; підсистема творчих умінь; підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів [10, 16].

Стосовно підготовки вчителів музики в класі постановки голосу, викладачів вокалу, співаків можна констатувати широкий спектр питань і

проблем, які є предметом наукової рефлексії. Звертаємо увагу на проблеми в менталітеті співаків, що певним чином торкається питань їх професійних якостей (О. Оганезова-Григоренко), методичної підготовки майбутніх співаків і вчителів музики-вокалістів (Л. Василенко, Ван Лей, О. Далецький, О. Довгань).

Різноманітні аспекти вокального виконавства також торкаються питань розвитку особливих якостей. Так, наприклад, художня комунікативність стає якістю, що необхідна у вокальній художньо-виконавській підготовці вчителя; Ван Лей зацентровує увагу на артистизмі, а Пан На – на готовності до інтерпретації вокальних творів. Між тим, чіткої теоретичної моделі творчих якостей викладача вокалу та розкриття сутності цього феномену ґрунтовно не розкрито.

Мета статті – розкрити сутність творчих якостей студента-вокаліста на основі узагальнення теоретичних досліджень стосовно творчих якостей і споріднених понять.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж підійти до обґрунтування творчих якостей студента-вокаліста, уточнимо поняття «якість» у педагогічному контексті.

Відомо, що «якість» є категорією, яку застосовували у своїх категоріальних системах мислителі минулого, зокрема Аристотель, Кант і Гегель. Так, наприклад, система Аристотеля нараховує десять категорій: «Субстанція», «Кількість», «Якість», «Відношення», «Простір», «Час», «Стан», «Дія», «Володіння», «Страждання». Ці категорії склали основу методології наукового мислення і пізнавальної діяльності людини. Так далі саме за пізнавально-світоглядною функцією категорій мислителі визначали їх домінуючу роль у філософських системах. За поясненнями А. Маковельського, Кант розробив теорію суджень, за допомогою яких розробляються нові знання [6], саме клас якості в типології суджень є другим і містить у собі такі ознаки, як: реальність, заперечення й обмеження. Саме, за тлумаченням Канта, категорії – це узагальнені форми, у яких ми розмірковуємо про все, що сприймаємо апріорно (перед досвідно), а також форми суджень, які упорядковують наш досвід [3]. Звертаючись до розуміння категорії якості Гегелем, наголосимо на його діалектиці, згідно якої, без якості, що властива предмету, не може бути самого предмету [1]. Але воно може бути суперечливим, містити тотожність і розбіжність, реальність і заперечення, щось і дещо інше, кінцевість і нескінченність, взаємоперетворення протилежностей [11].

Стосовно педагогічної галузі, то можна вказати на активне застосування Аналізу категорії якості, зробленого А. Фрайманом [11], Л. Матроніною [7], який показує, що вона пройшла певний шлях становлення і стала важливим інструментарієм для ідентифікації властивостей предметів. між тим, її діалектичність зв'язана не лише з категорією кількості, що на практиці виявляється через зміни якості залежно від кількісних параметрів тієї або іншої властивості, але й з аксіологічним виміром. Останній є наслідком заглибленого ставлення до філософії духовності, до розуміння вищих критеріїв буття та життєтворчості людини. На думку Л. Матроніної, якість є соціокультурним феноменом, який охоплює не тільки суттєві властивості об'єкта, але і його функціонально-смислову значущість для людини й суспільства. Якість набуває ціннісного смислу якщо розглядати її як артефакт, що створений у процесі цілеспрямованої життєдіяльності людини, у межах суб'єктно-об'єктних, суб'єктно-суб'єктних відношеннях [7]. Головною тезою, з якою ми повністю погоджуємося, є теза про духовність особистості як вищу якість, що надає особистості цілісності.

Стосовно педагогічної галузі, то можна вказати на активне застосування Категорії якості в контексті управління освітніми процесами. Зокрема, це праці В. Беспалько, В. Бодар, А. Губа, Е. Злобіна, З. Курлянд, С. Міщенко інших науковців. Управління освіти вченими розглядається через здійснення моніторингу її якості, особливо актуальним це стає в контексті євроінтеграції українського освітнього простору, а також у контексті конкурентоспроможності фахівців. Для цього визначаються технології діагностики якості: фахове тестування, розробляються критерії оцінювання тощо. Найбільш важливим і цікавим для науковців такі розробки стають відповідно до фахових або професійних компетентностей особистості. Перед діагностикою здійснюється етап їх теоретичного висвітлення та обґрунтування. Як пише О. Реброва, звичні в теоретичних концепціях минулого знання, уміння, навички сьогодні набувають нового значення. По-перше, вони стають виміром професійних потенцій особистості, у яких фахові знання та сформовані навички й уміння є основою самоідентифікації особистості як фахівця. По-друге, зацентровують увагу на додаткових компонентах професійної підготовки фахівця, а саме: цінностях, ставленні до професійних явищ. Саме це зумовлює визначення аксіологічного підходу як методологічну базу в питаннях професійної компетентності вчителя [8, 133–134]. Отже, аксіологічний підхід орієнтує нас до оцінювання найякіснішого рівня фахової підготовки вчителя.

Якість освіти, за думкою О. Ребрової, – ознака результативності освітньої діяльності на основі визначеної, запроектованої та втіленої в практику системи набуття знань, розвитку здібностей, накопичення досвіду, сформованості навичок та умінь, потенціалу самостворення та перетворення, що у сукупності задовольняє потребу суспільства та сприяє особистості в її прагненні самореалізуватися в якості фахівця, здатного розширювати межі своєї фахової компетентності, залучаючи компетенції з інших галузей знань [9, 153].

Якщо дотримуватися такої логіки, то слушною стає думка про фахову, професійну ментальність як фактора підвищення якості освіти, а сама фахова, або професійна ментальність – є сукупністю певних якостей, що з одного боку, властиві спільноті фахівців, а з іншого, властиві індивідуальному виявленню особистості у фаховій діяльності. До вчителя музики більш дотичними до сфери діяльності та практично актуальними є творчі якості. Між тим, основою розвитку таких якостей є безпосередньо творчий процес. Як пише С. Сисоєва, «творчість є цілісний процес реалізації та самореалізації особистості. У процесі творчості реалізуються творчі можливості особистості та здійснюється їх розвиток. Особливості процесу творчості полягають у тому, що його перебіг впливає на результат, який виражається не тільки предметно, а й у зміні самого суб'єкта творчості [10, 113]. Виходячи з того, творчі якості – це процес і результат творчої діяльності майбутнього вчителя, які формуються поступово, продовж навчання та фахового становлення, але за умов стимулювання творчого самовираження, творчої активності студентів, що розвиває їх індивідуальний творчий потенціал, творчі здібності .

За визначенням С. Ковальнової, творча активність учителя музики – психологічна якість, що визначається дієвим станом емоційної готовності до музичного пізнання та музично-педагогічної діяльності за межами стандартних ситуацій. У творчій активності вчителя музики виявляється його здатність до неповторного музичного, особистісного та професійного самовираження, продуктивний пошуково-перетворювальний характер музичної та музично-педагогічної діяльності, що містить в собі гуманний духовний світ з усіма характерними ознаками творчого процесу, детермінованого внутрішньо-емоційним спонтанним саморухом до якісних змін [4].

Отже, підкреслюємо два аспекти визначення, що характеризують творчу активність, на які ми звертаємо увагу в контексті осмислення творчих якостей особистості: відповідність до гуманної духовної сфери та

детермінованість внутрішньо-емоційним спонтанним саморухом до якісних змін. Останні ми розуміємо як прагнення особистісних якісних перетворень, які можуть бути свідомими, а може й позасвідомими.

Ю. Дворник у своєму дослідженні визначає творчі якості як комплекс суттєвих рис, ознак та властивостей, які забезпечують успішність творчої діяльності й виявляються в особливостях перцепції, інтелекту, характеру й мотивації. Будучи характеристиками, що актуалізуються лише у процесі творчості, вони складають динамічну структуру, ядром якої виступає творчий пошук [2, 17].

Приймаючи до уваги пропоноване визначення, ми зацентруємо на специфіці творчої діяльності, творчих здібностей та активності творчого пошуку, які зумовлені фаховим видом творчості. У нашому дослідженні предметом наукових розвідок є творчі якості студента-вокаліста, майбутнього вчителя музики. Це є педагогічною проблемою, оскільки специфіка діяльності вчителя як вокаліста, як викладача вокалу мають загальні творчі якості, необхідні для вчителя музики, а також специфічні творчі якості, які необхідні для здійснення вокальної педагогічної та виконавської творчої фахової діяльності.

Питання загальних творчих якостей вчителя музики прямо або опосередковано пов'язано з питанням професіограми представників цієї фахової педагогічної спеціальності. Наприклад, О. Лобова визначає такі специфічні якості вчителя музики, які, з нашого погляду, належать саме до творчих: музично-педагогічне мислення (здатність до проектування, здійснення й реалізації музично-освітнього процесу); особистісна професійна позиція та методологічна культура вчителя музики; музично-педагогічна інтуїція, що забезпечує індивідуальне бачення проблем і шляхів їх розв'язання тощо [5]. Окрім того, вчена вказує на певні функціональні напрями діяльності [5, 463], які, на нашу думку, зумовлюють сформованість відповідних якостей. Так, наприклад, дослідна діяльність потребує спеціальних творчих якостей: допитливості та музично-пізнавальної ініціативи; проектувальна діяльність зумовлює творчу винахідливість; конструктивна функція діяльності потребує спеціального педагогічного мислення, що гармонізовано з музичним мисленням; комунікативна функція логічно вимагає комунікабельності й емпатійності, а організаторська функція – організаційну культуру, самоорганізацію.

Сутність структурних елементів фахової спільноти вчителів мистецьких дисциплін розкриває О. Реброва, при цьому також застосовує

відповідність якостей трьом видам навчальної діяльності: виконавська, художньо-педагогічна та науково-дослідницька [9, 246]. Відповідно до них докладно подаються якості, серед яких, на нашу думку, є суто творчі: гнучкість і мобільність емоційного ставлення до творів, що виконуються (емоційний досвід); цілеспрямованість творчого виконавського ресурсу на досягнення художньої мети в інтерпретації твору; артистичність, спрямованість на інтонаційно-переконаливу інтерпретацію; творча самостійність і корегування виконавського процесу; мотивація самореалізації, виконавська свобода. Зазначені якості відповідають виконавському процесу. Художньо-педагогічна креативність, художньо-творча комунікативність художньо-педагогічній діяльності. Дослідницька зацікавленість; наполегливість у прагненні розкрити сутність явищ і причин їх динамічних змін; інноваційний потенціал; інтегративність операцій мислення (наукового та художньо-образного) науково-пізнавальної, дослідницької діяльності.

Отже, виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що вчені вказують на якості, які з одного боку, забезпечують успішність навчального процесу, а з іншого, розвиваються саме в певних видах фахового навчання, що й забезпечує процес розвитку творчої особистості, здатній до самореалізації в обраній сфері творчої діяльності.

Стосовно майбутніх учителів вокалу, художньо-творча вокальна виконавська діяльність зумовлює й відповідні якості. Так, наприклад, Чжан Яньфен у процесі побудови компонентної моделі вокальної художньо-виконавської підготовки вводить «художньо-артистичний компонент», який складається з таких якостей: музичність – артистизм; здібності (художня емпатія, комунікабельність, художньо-ігрова мобільність (швидке переключення); художньо-педагогічні навички (вокально-інтонаційні, супутно-виконавські) [12, 61]. Основною творчою якістю є прагнення творчого самовираження. Але дослідник не називає це творчою якістю. Ми приймаємо за основу теоретичні узагальнення вченого, але вважаємо, що умотивованість творчого самовираження – саме ця інтегрована творча якість, яка концентрує розвиток усіх інших.

Для студента-вокаліста творчі якості зумовлені специфікою володіння їх основним музичним інструментом – вокальним голосом, який потребує власного настроювання. У процесі вивчення вокальних творів, входячи в образ героя, вокаліст має творчо ставитися до настроювання свого голосового апарату. Окрім технік вокального співу, творчого осмислення та емоційного охоплення потребує стильова, художньо-

змістова та образно-інтонаційна складова твору, саме вони є орієнтирами та чинниками творчого «настроювання» вокального голосу виконавця. Отже, специфічна вокально-виконавська рефлексія є засобом творчої самореалізації, що здійснюється через настроювання голосу: його тембральності, вокальних артикуляцій, стильової та образної відповідності.

Висновок. Виходячи із сутності феномену творчості, обґрунтованої в педагогіці та психології смисло-структурних аспектів творчої особистості, розглянутих у дослідженнях фахових якостей учителя музики та особливих якостей студента-вокаліста, відповідних до вокальної художньо-виконавської діяльності тощо було визначено сутність творчих якостей майбутніх учителів музики відповідно до їх фахової виконавської діяльності – вокального співу. У нашому дослідженні це інтегрована, полімодальна структура, що є процесом самореалізації та результатом творчої діяльності майбутнього вчителя, які формується поступово, продовж навчання та фахового становлення й забезпечує вчителю музики-вокалісту духовну спрямованість і цілісність, оскільки охоплює три типи творчих фахових властивостей: педагогічні, художньо-виконавські, вокально-індивідуальні, котрі у навчальному та виробничому процесах взаємодоповнюються, концентрують і детермінують внутрішньо-емоційну потребу, рефлексію творчого пошуку на самовираження у вокальному виконавстві як соціокультурному феномені, спрямованому на творчій розвиток учнів. Саме в цьому й полягає педагогічний контекст творчих якостей майбутнього викладача вокалу, професійна діяльність якого здійснюється переважно в освітній галузі.

Визначення структури зазначеного феномену – процес складний і потребує не лише теоретичних узагальнень, а й практичного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гегель Г.-В. Науки логіки. В трех томах .[Электронный ресурс] / Гегель Том I-II-III. – М. : Мысль (Серия «Философское наследие» ТТ. 37, 43, 48). – Режим доступа :

http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/logika/gegel_nauka_logiki_v_3_tomakh_tom_1_2_3/18-1-0-401.

2. Дворник Ю. Ф. Формування творчих якостей майбутнього вчителя засобами комп'ютерних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – теорія і методика музичного навчання / Ю. Ф. Дворник. – Київ, 2013. – 20 с.

3. Кант И. Критика чистого разума [Электронный ресурс] / И. Кант // Собр соч. в 6 т. – Т. 3. – Режим доступа :

<http://ru.books.wikia.com/wiki/>

4. Ковальова С. В. Розвиток творчої активності вчителів музики в системі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти [Електронний ресурс]/ С. В. Ковальова. – Київ, 2007. – 21 с. – Режим доступа :

<http://dissert.com.ua/content/340158.html>.

5. Лобова О. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія і практика : [монографія] / Ольга Лобова. – Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. – 516 с.

6. Маковельский А. О. История логики / А. О. Маковельский. – М. : «Кучково поле», 2004. – С. 408–409.

7. Матронина Л. Ф. Концептуали зация категории «качество» в историко-философской ретроспективе [Электронный ресурс] / Лилия Федоровна Матронина // Научный вестник Московского государственного технического университета гражданской авиации, 2009. – Выпуск № 142. – Режим доступа :

<http://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualizatsiya-kategorii-kachestvo-v-istoriko-filosofskoy-retrospektive>.

8. Реброва О. Є. Духовна компетентність майбутніх учителів мистецьких дисциплін: аксіологічний аспект / О. Є. Реброва // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський : П.П. Мошак М.І., 2006.– Випуск ІХ.– С. 133–137.

9. Реброва О. Є. Теорія і методика формування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.02– теорія і методика музичного навчання ; 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / О. Є. Реброва. – Київ, 2014. – 595 с.

10. Сисоева С. Основи педагогічної творчості : підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / С. Сисоева. – Київ, 2006. – 345 с.

11. Фрайман А. С. «Качество» как философская категория [Электронный ресурс] / Антон Семёнович Фрайман // Вестник Челябинского государственного университета, 2012. – Выпуск № 9 (263). – Экономика. Выпуск № 37. – С. 46–51. – Режим доступа :

<http://cyberleninka.ru/article/n/kachestvo-kak-filosofskaya-kategoriya>

12. Чжан Яньфен. Методика вокальної художньо-виконавської підготовки майбутніх учителів музики в університетах України і Китаю : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – «Теорія і методика музичного навчання» / Чжан Яньфен. – Київ, 2012. – 253 с.

РЕЗЮМЕ

Чен Люсин. «Сущность творческих качеств студента-вокалиста как педагогическая проблема».

В статье актуализирована проблема творческих качеств будущих учителей, преподавателей в контексте выбранного профессионального направления. Для этого уточнена сущность понятий «качество» и творческие качества, а также родственные им понятия: качество образования, творческие способности, творческая активность и другие. Предметом исследования становятся творческие качества преподавателя вокала. Цель статьи – раскрыть сущность творческих качеств студента-вокалиста на основе обобщения теоретических исследований по проблеме творческих качеств в педагогической науке. Исходя из сущности феномена творчества, обоснованных в педагогике и психологии смысло-структурных аспектов личности, профессиональных качеств учителя музыки и особых качеств студента-вокалиста, соответствующих вокальной художественно-исполнительской деятельности, определена сущность творческих качеств будущих учителей музыки в соответствии с их профессиональной исполнительской деятельностью – вокальным пением. В исследовании это интегрированная, полимодальная структура, которая является процессом самореализации и результатом творческой деятельности будущего учителя. Творческие качества такого порядка формируются постепенно, в процессе обучения и профессионального становления, обеспечивают учителю музыки-вокалисту духовную направленность и целостность, поскольку охватывает три типа творческих профессиональных свойств: педагогические, художественно-исполнительские, вокально-индивидуальные; в учебном и производственном процессах они взаимодействуют, что способствует концентрации и детерминации внутренней эмоциональной потребности, рефлексии творческого поиска на самовыражение в вокальном исполнительстве как социокультурном феномене, направленном на творческое развитие учащихся. Именно в этом и заключается педагогический контекст творческих качеств будущего преподавателя вокала, профессиональная деятельность которого осуществляется преимущественно в сфере образования.

Ключевые слова: категория «качество», творческие качества, творческая деятельность, вокальная художественно-исполнительская деятельность, будущие учителя музыки, преподаватели вокала.

SUMMARY

Chen Liuxing *The essence of the creative qualities of the student singer as a pedagogical problem.*

The article covers the problem of creative qualities of future teachers in the context of the selected professional direction. This clarifies the nature of concepts «quality» and artistic quality, as well as related concepts: the quality of education, creative abilities, creative activity and others. The subject of research become more creative a teacher of vocals. The purpose of the article is to reveal the essence of the creative qualities of the student-singer on the basis of generalization of theoretical researches on the problem of creativity in pedagogical science. Based on the essence of the phenomenon of creativity, grounded in pedagogy and psychology of context-structural aspects of personality, professional qualities of a teacher of music and specific qualities of student-vocalist, vocal relevant artistic and performance activities, the essence of creative skills of future music teachers in accordance with their professional performing activities vocal singing is defined. The study is an integrated, multimodal structure, which is a process of self-realization and the result of creative activity of future teacher. Creative qualities of this order are formed gradually in the process of learning and professional stanovlenia, ensure the music teacher is the singer of spiritual focus and integrity, because it covers three types of professional creative functions: pedagogical, artistic, performing, vocal-individual; in learning and production processes they interact, which promotes concentration and determination of internal emotional needs, reflection creative self-expression in vocal performance as a socio-cultural phenomenon, aimed at creative development of students. This is the pedagogical context of creative qualities of future teacher of singing, whose professional activity is carried out mainly in the field of education.

Key words: category «quality», creative quality, creative activities, art and vocal performance, future music teacher, vocal coach.